

Cavadxan Yusif oğlu Qasimov
Naxçıvan Dövlət Universiteti
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru
cavadxan.yusifoglu@ndu.edu.az

QARABAĞ İQTİSADI RAYONUNUN BƏRPA OLUNMASI DAVAMLI İQTİSADI İNKİŞAF GÖSTƏRİCİSİDİR

Xülasə

Məqalədə, Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyatının uzunmüddətli perspektivləri müstəvi-sində olan tədbirlərdən söz açılmışdır. Bu sahədə, 44 günlük Vətən mübaribəsində Zəfər qazanan ölkəmizin işğaldan azad olunan ərazilərin bərpa və abadlaşdırma işlərindən bəhs olunmuşdur. Qeyd olunmuşdur ki, milli iqtisadiyyat üçün həmin ərazilərin iqtisadi potensialı böyükdür və xüsusilə də, bu sahədə, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları zəruri əhəmiyyətə malik olacaq. İstər hüquqi, istərsə də, iqtisadi sahələr üzrə həyata keçirilən tənzimləmələrlə işğaldan azad olunan bütün ərazilər kimi Qarabağ iqtisadi rayonunun da makroiqtisadi prioritetlərin reallaşmasındakı rolunun artması barəsində bəhs olunmuşdur. Eyni zamanda, göstərilmişdir ki, Qarabağ, hazırda ərazilərin minalardan təmizlənməsi, bərpa-quruculuq işlərinin başlanması, sağlam və etibarlı yaşayış üçün infrastruktur təminatının yaradılması ilə yenidən qurulmaqdadır. Məhz bu mənada, Qarabağda investisiya layihələrinin reallaşmasından, ağıllı şəhər təsisatlarının yaradılmasından və nəticə etibarilə daha abad bir ərazinin formalaşmasından bəhs olunmuşdur. Məqalədə aparılan təhlillər diaqramlar və cədvəllərlə təqdim olunur.

Açar sözlər: *Qarabağ iqtisadiyyatı, ağıllı şəhər, iqtisadi rayon, uzunmüddətli perspektivlər, makroiqtisadi inkişaf*

Cavadkhan Yusif Gasimov
Nakhchivan State University
PhD in economics
cavadxan.yusifoglu@ndu.edu.az

The restoration of the Karabagh economic region is an indication of continuous economic development

Abstract

The article talks about the measures in the long-term prospects of the national economy of the Republic of Azerbaijan. In this area, the restoration and improvement works of the territories freed from occupation of our country, which won Victory in the 44-day Patriotic War, were discussed. It was noted that the economic potential of those regions is great for the national economy, and in particular, in this area, the economic regions of Karabakh and Eastern Zangezur will be of necessary importance. It was discussed about the increase of the role of the Karabagh economic region in the realization of macroeconomic priorities, as well as all territories freed from occupation by the regulations implemented in both legal and economic fields. At the same time, it has been shown that Karabagh is currently being reconstructed by cleaning the territories from mines, starting restoration and construction works, and creating infrastructure provision for healthy and safe living. In this sense, the implementation of investment projects in Karabagh, the creation of smart city institutions and, as a result, the formation of a more prosperous area were discussed. The analyzes carried out in the article are presented with diagrams and tables.

Keywords: *Karabagh economy, smart city, economic region, long-term perspectives, macroeconomic development*

Giriş

Qarabağ iqtisadi rayonu ölkənin tarixi ərazisi, milli iqtisadi inkişaf göstəricisi və sosial dayanıqlılıq ifadəsidir.

Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin ilk illərində tarixi düşmənlərimiz ermənilərin

torpaqlarımıza etdikləri təcavüz ərazimizin 20 faizinin işğal olunması, bir milyondan artıq vətəndaşın isə qaçqın vəziyyətinə düşməsinə səbəb oldu. Bu zaman, iqtisadiyyata güclü ziyan dəymiş, təbii resurlarımız, maddi mədəniyyət nümunələrimiz dağıdılmış, soyqırım və faciələr törədilmişdir. Acı həqiqətdir ki, Qarabağ ərazisində 1988-1993-cü illərdə, bütövlükdə, 900 yaşayış məntəqəsi, 150 min ev, 7 min ictimai bina, 693 məktəb, 855 uşaq bağçası, 695 tibb müəssisəsi, 927 kitabxana, 44 məbəd, 9 məscid, 473 tarixi abidə, saray və muzeylər, 40 min muzey eksponatı, 6 min sənaye və kənd təsərrüfatı müəssisəsi, 160 körpü və digər infrastruktur obyektləri dağıdılıb (1).

2021-ci ilin məlumatlarına əsasən Qarabağ iqtisadi rayounun sahəsi 8,99 min km², əhalisinin sayı 904,5 min nəfər təşkil etmişdir. Qeyd etmək olar ki, 44 günlük Vətən müharibəsindən sonra işğaldan azad olunan ərazilərin ölkənin milli iqtisadiyyatı üçün perspektivlərinin nəzərə alınması daha müasir dəyərlər əsasında iqtisadi inkişafı təmin etməkdədir. İftixarla qeyd etmək olar ki, məhz yeni tənzimləmə ilə Vətən müharibəsində qazandığımız qürurverici Zəfərin işığında:

- sosial-iqtisadi inkişafın səmərəliliyindən;
- modernləşmə fonunda kəndlərin, qəsəbələrin, şəhərlərin və rayonların abadlaşmasından;
- etibarlı investisiya mühitinin əsaslarından;
- zəruri infrastruktur təminatının yaradılmasından;
- səmərəli məskunlaşmanın və tarixi Qayıdışın təşkilindən;
- iqtisadi potensialdan, təbii sərvətlərdən istifadə imkanlarından;
- yeni prioritetlər istiqamətində turizm imkanlarından istifadə olunmasından ibarət proseslər daha geniş əhatədə olmaqla qətiyyətlə reallaşacaqdır.

Bununla da, ölkədə yeni reallıqlar və hədəflər müstəvisində görülən məqsədyönlü işlərdən biri olaraq, mövcud olan 10 iqtisadi rayon ölkə başçısının 7 iyul 2021-ci il tarixli Fərmanı əsasında yeni bölgü ilə hazırda 14 olaraq təsdiq olunmuşdur. Həmin bölgü nəticəsində Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları da təsdiq olunmuşdur. Yeni bölgü ilə Qarabağ iqtisadi rayonu Xankəndi şəhəri, Ağcabədi, Ağdam, Bərdə, Füzuli, Xocalı, Xocavənd, Şuşa və Tərtər rayonlarını əhatə etməkdədir. Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonu isə Cəbrayıl, Kəlbəcər, Qubadlı, Laçın və Zəngilan rayonlarını özündə birləşdirmişdir (2).

Qeyd edək ki, Qarabağ iqtisadi rayon özünün əlverişli təbii şəraitinə və müxtəlif təbii ehtiyatlara malik olmasına görə seçilməkdədir. Burada suvarma, dəmyə əkinçiliyi, bağçılıq və heyvandarlıq üçün geniş imkanlar vardır ki, bu da əhatəli təsərrüfatçılıq fəaliyyətinə və aqrar sektor üçün səmərəli məşğulluq imkanlarına əsas verməkdədir. Hələ keçmiş İttifaq dövründə xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin qayğı və diqqəti ilə 1976-cı ildə Tərtər çayı üzərində gücü 72 min kvt olan Sərsəng SES və su anbarı tikilmiş, məhsuldarlığın artmasına hesablanan kanallar çəkilmişdir. Müasir makroiqtisadi inkişafın hərəkətverici qüvvəsinə çevrilən qeyri-neft sektorunun dayanıqlılığı məhz bu amilin də sayəsində mühüm əhəmiyyət daşıyır. Digər tərəfdən, bəhs olunan potensial iqtisadi rayonda və ona yaxın olan ərazilərdə əkin sahələrinin suvarma suyuna olan təminatına etibarlılıq deməkdir.

Milli ordumuzun zəfər yürüşləri müasir iqtisadi şəraitin hazırkı mərhələsində müəyyən olunan uzunmüddətli prioritetlərə təminat verəcəkdir. Bu, təbii ehtiyatların qiymətləndirilməsi və səmərəli istifadə sahəsində daha əlamətdar olacaq. Aydın ki, Qarabağ iqtisadi rayonunda mühüm təbii sərvətlər olaraq, Mehmana polimetal filiz yatağı, həmçinin bir sıra tikinti materialları və üzlük daş, mərmər, gil, gəc və s. qeyri-filiz yataqları mövcuddur (Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı, 2007: 254). Təbii ki, burada, porfirit, əhəngdaşı, sement xammalı da ərazinin iqtisadi mahiyyətini daha da artıran amillər kimi çıxış etməkdədir. Ərazidə mövcud olan Turşsu və Şırlan kimi karbohidrogenli mineral bulaqları iqtisadi rayon üçün həm də İlahi möcüzə olaraq ərazinin turizm əhəmiyyətli perspektivləri daha da artırmaqdadır.

Tarixi ərazilərimiz iqtisadi potensialı ilə seçilməkdədir. Hələ XX əsrin əvvəllərində Qarabağda baramaçılıq təşəkkül tapmış, Şuşada ipək sarıma fabriki fəaliyyət göstərmiş, həmçinin xalça palaz məmulatı inkişaf etmişdir (Allahverdiyev, 1991: 40-41). Bunlarla yanaşı, həmin ərazilərdə infrastruktur göstəriciləri də etibarlılığı ilə seçilirdi. Xüsusilə, Xankəndi və Şuşa şəhərlərdə elektron, elektrotexnika, ci-hazqayırma, radiotexnika sənaye müəssisələrinin filialları fəaliyyət göstərmişdir (Allahverdiyev, 1991: 73).

Qarabağ iqtisadi rayonunda yeyinti sənayesinin inkişafında şərabçılıq, meyvə-tərəvəz konservi, unüyütmə, çörəkbişirmə mühüm rola malikdir. Bu, yüngül sənaye üzrə pambıqtəmizləmə, toxuculuq, ipək, xalçaçılıq, ayaqqabı istehsalı ilə ifadə olunmaqdadır. Xankəndidə maşınqayırma qovşaqlarının, Ağdamda maşınqayırma mərkəzlərinin mövcud olması, Zəngilan rayonunda sement

xammalı, Füzulidə kərpic istehsalının təşəkkül tapması mövcud sosial-iqtisadi perspektivləri daha da artırmaqda idi (Allahverdiyev, 1991: 84-103-108).

Təbii ki, bu potensial iqtisadiyyatın aparıcı sahələrinin bir-biri ilə əlaqələliyi şəraitində, daha doğrusu, onun mezo-iqtisadi səmərəliliyini artırmaqla ASK integrasiyası mexanizmləri ilə daha da əlamətdar olmaqdadır. Eyni zamanda, hazırda aparılan iqtisadi islahatlar regionlarda sənayeləşmə proseslərinin səmərəli təşkili və idarə olunması sahəsində strateji əhəmiyyəti ilə seçilir ki, bu da işğaldan azad olunan ərazilərin sosial-iqtisadi perspektivlərini daha da artırır.

Qarabağ iqtisadi rayonu ölkənin milli iqtisadiyyatı üçün aktual olan istiqamətlərin perspektivliliyinə malik olmaqla, onun uzunmüddətli prioritetlərinə xidmət edəcəkdir. Burada, xüsusilə, tikinti materialları (mərmər, sement xammalı, tikinti daşı) ərazinin zəruri yeraltı resurları olaraq qeyd oluna bilər. Bu iqtisadi rayon iqtisadiyyatın aparıcı sahəsi olaraq sənayenin inkişafı üçün yüksək perspektivlərə malikdir. Belə ki, burada, meşələrdə olan ağac ehtiyatı imkanları yerli tələbatları tam olaraq qarşılıyır. Həmçinin sənaye sahəsində yüksək məhsuldarlıq göstəriciləri içərisində yerli xammal üçün emal nəzərdə tutan yüngül, yeyinti və tikinti materialları sənayesi yer almaqdadır. Təbii olaraq, yeyinti sənayesinin inkişafında şərabçılıq, meyvə tərəvəz konservi, unüyütmə, çörəkbişirmə, yüngül sənaye pambıqtəmizləmə, toxuculuq, ipək, xalçaçılıq ayaqqabı istehsalı mühüm rol oynamış olur.

Eyni zamanda, iqtisadi rayonun sosial-iqtisadi inkişafında kənd təsərrüfatının rolu böyükdür. Bu istiqamət üzrə aparıcı sahələrin ardıcılığında üzümçülük, bağçılıq, pambıqçılıq, heyvandarlıq və arıçılıq sahələrini görə bilərik. Bununla yanaşı, ərazidə baramaçılığın inkişafı üçün imkanlar vardır. Mezo-iqtisadi əhəmiyyətlik baxımından iqtisadi rayonun üstünlükləri içərisində sənayenin səmərəliliyini dəyərləndirmək olar. Belə ki, burada sənayenin çoxistiqamətli perspektivlərindən bəhs etmək mümkündür. Yüngül sənaye pambıqtəmizləmə, xalçaçılıq sahələri ilə təmsil olunur. Xüsusilə, qida sənayesi üzrə ixtisaslaşan müəssisələrində şərab və ət, həmçinin, süd məhsulları hazırlanır. Burada iqtisadi potensialın yüksək olması, həm də, tut bağlarının çox olması ilə ifadə oluna bilər ki, nəticədə də, baramaçılıq perspektivliliyi üçün zəmin yaranmışdır. Qeyd olunanlardan da aydın olur ki, Qarabağda, xammal mənbələrinin əlçatanlığı, emal proseslərinin və fasiləsiz istehsalın təminatlılığına səbəb olmuşdur.

Qarabağ iqtisadi rayonunun inkişafı və uzunmüddətli perspektivlər

Qarabağ və işğaldan azad olunan digər ərazilərimiz milli iqtisadiyyatımız üçün böyük perspektivlər vəd etməkdədir. Yeni iqtisadi inkişaf mərhələsinin əsaslarını məhz bu amilin də payı şəxəlidir. Yeni reallıqlar əsasında milli iqtisadiyyatın uzunmüddətli perspektivlərinin həyata keçirilməsində Qarabağın abadlaşması mühüm təsirə malik olacaqdır. Bu məqsədlə, Azərbaycan dövləti tərəfindən sistemli tənzimləmə siyasəti reallaşmaqdadır. Dövlət başçısının Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad olunmuş ərazilərində müvəqqəti xüsusi idarəetmənin təşkili haqqında 29 oktyabr 2020-ci il tarixli Fərmanı ilə müvafiq dövlət orqanlarının nümayəndələrinin daxil olduğu əməliyyat qərargahları yaradılmışdır. Həmin qurumlar vasitəsilə işğaldan azad olunan ərazilərdə bütün sahələr, o cümlədən, iqtisadi təhlükəsizlik, sabitlik və fəaliyyət üzrə məqsədyönlü tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Qeyd etmək olar ki, bu sahədə, müvəqqəti komendatlığın Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi ilə birgə fəaliyyəti əsasında infrastruktur obyektlərinin, torpaq sahələrinin və digər daşınmaz əmlak obyektlərinin ilkin inventarlaşdırılması və mühafizəsi müəyyən olunmuşdur. Eyni zamanda, həmin qurumun Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi ilə birlikdə kənd təsərrüfatı üçün yararlı torpaqların müəyyən olunması, kənd təsərrüfatı texnikası və istehsal vasitələrinin, kənd təsərrüfatı heyvanlarının uçotunun aparılması, saxlanması və mühafizəsi, fitosanitar və epizootik vəziyyətin ilkin qiymətləndirilməsi nəzərdə tutulmuşdur (5).

Bunlarla yanaşı, Qarabağ iqtisadi rayonunda bir çox iqtisadi və sosial istiqamətli proseslərin təmin olunması, həmçinin:

- təbii və iqtisadi resurslarından milli iqtisadiyyatımızın prioritetləri üzrə düzgün istifadə olunması;
- əmək ehtiyatlarının qiymətləndirilməsi və onlardan səmərəli istifadə olunmanın yollarının tapılması;
- yeni təsərrüfatçılıq fəaliyyətinin, xüsusilə də, fasiləsiz istehsal prosesinin və etibarlı məşğulluq siyasətinin təşkili;
- iqtisadiyyatın sahə strukturunun əlaqəli inkişafı üçün zəmin yaratmaq və bu sahədəki idarəetmənin təşkili məsələlərinin diqqətdə saxlanması;
- zəruri infrastruktur təminatının və investisiya layihələrinin reallaşmasının təmin olunması və s.

məqsədilə, tədbirlər davam etdirilməkdədir. Təbii olaraq, bütün bunlar üçün ümumilikdə, işğaldan azad olunan ərazilərin iqtisadi perspektivləri də mövcuddur. Belə ki, təkcə, kənd təsərrüfatına aid olan bir məqamı qeyd etmək kifayət edir ki, ölkəmizin 8,64 milyon hektar təşkil edən ümumi ərazisinin 55 faizi və ya 4,74 milyon hektarı kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqlardan ibarət olmaqdadır. Belə ərazilərin təqribən 1,8 milyon hektarı əkin torpaqları olmuşdur ki, onun da, 181,6 min hektarı işğal altında olmuşdur (6).

Qarabağ iqtisadi rayonunda bu layihələrin uğurlu icra olunması, ümumilikdə, makroiqtisadi inkişafın ifadəsinə çevrilmiş olan etibarlı investisiya mühitinin mövcud olmasının göstəricisidir. Təbii olaraq, bu anlayış isə kapitalın tətbiq olunduğu ölkədəki mövcud şərait nəzərdə tutulur. Bu şəraitə siyasi, iqtisadi, maliyyə, sosial, təşkilati-inzibati və s. amillər təsir edir (Məmmədli, İsmayılov, 2006: 36).

Qarabağ iqtisadi rayonunun bərpası ölkənin sənayeləşmə siyasətinin məhsuldarlıq amili olaraq

İşğaldan azad olunan ərazilərin abadlaşdırılması, modern iqtisadi inkişaf mərhələsinin başlanılması və milli iqtisadiyyatın uzunmüddətli perspektivlərinin əlçatan olması ölkənin iqtisadi siyasətinin zəruri tərkib hissəsi olub, mərhələ-mərhələ reallaşmaqdadır. Bu məqsədlə, dövlət başçısının 2 fevral 2021-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq olunmuş Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlərin mühüm əhəmiyyətini qeyd etmək olar. Orada 44 günlük Vətən savaşından Zəfərlə çıxmaqla, işğaldan azad olunmuş ərazilərin ölkənin ümumi iqtisadiyyatına reinteqrasiyası nəzərdə tutulmuş, növbəti onillikdə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına dair reallaşdırılması hədəflənən beş Milli Prioritetdən biri olaraq, işğaldan azad olunmuş ərazilərə böyük qayıdışın başlanılması diqqətdə saxlanılmışdır. Möhkəm təməl üzərində qurulan yaşayışı təmin etməklə bölgənin ölkə üzrə iqtisadi fəaliyyətdə payını işğaldan öncəki vəziyyətə çatdırma və onu davamlı artırma bilərik. Bu prosesdə zəruri stimullara əsaslanan özəl təşəbbüslərin hərtərəfli təşviqi, eləcə də dövlət-özəl tərəfdaşlığının inkişafı vacibdir (8).

Azərbaycan dövləti milli iqtisadiyyatın davam edən islahatları əsasında işğaldan azad olunan ərazilərdə yeni təşkilatlanmaları və strukturlaşma işlərini qətiyyətlə başlatmış və uğurla davam etdirməkdədir. Bu, əsas etibarilə cəmiyyət üzvlərinin sosial mənafeyini, iqtisadi maraqlarını dolğun əsaslarla ifadə edir və onun davamlılığına təminat yaratmaqdadır. Milli iqtisadiyyatın aktuallığını qoruyan və artırmış olan reallıqlarından biri olaraq, sənayeləşmə siyasətinin davamlılığı 2011-ci ildən etibarən Sənaye Parkı və Məhəllələrinin yaradılması ilə daha da etibarlılıq qazanmışdır. Artıq ölkəmizdə yeddi Sənaye Parkı və beş Sənaye Məhəlləsi yaradılmışdır. Bu proseslər, ərazilərin ixtisaslaşmasına və əmək ehtiyatlarından istifadə olunma meyarlarına əsasən aparılmaqla, işğaldan azad olunan ərazilərdə də nəzərdə tutulmuşdur.

Təbii olaraq, bu sahədə olduqca mühüm amillərdən biri də Qarabağ iqtisadi rayonuna daxil olan ərazilərdə belə bir iqtisadi qurumun yaradılması ilə ifadə oluna bilər. Məhz dövlət başçısının 28 may 2021-ci il tarixində imzalamış olduğu Fərmanla Ağdam Sənaye Parkı yaradılmışdır. Fərmanla müəyyən olunur ki, Ağdam Sənaye Parkı sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün zəruri infrastruktur və idarəetmə qurumları olan, müasir texnologiyaların tətbiqi yolu ilə sənaye sahəsində rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsalı, emalı (təkrar emalı) və satışı, habelə xidmətlər göstərilməsi üçün istifadə olunan, sahibkarların səmərəli fəaliyyətinə və inkişafına kömək edən ərazidir (9).

Qarabağ iqtisadi rayonunda reallaşan bu təminatlar etibarlı iqtisadi infrastruktur quruculuğu prosesləri ilə daha mütərəqqi görünməkdədir. Bu, eyni zamanda, qarşıdakı dövrlərdə iqtisadi rayonda insanların normal həyat fəaliyyətinin təmin olunmasında bir başa və dolayısı ilə iştirak edən, milli iqtisadiyyatın ayrılmaz tərkib hissəsi olan sahələr dəsti olmaqla, adamların sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına xidmət göstərən sahələrin məcmusundan ibarət olan sosial infrastruktur (Məmmədov, 2017: 52) təminatından ibarət olmaqdadır.

Qeyd etmək olar ki, bu əsaslandırma Sənaye Parkları haqqında Nümunəvi Əsasnamədə ümumilikdə, Sənaye Parklarının fəaliyyətinin davamlılığına və fəaliyyətinin səmərəli təşkilinə işıq salınaraq, eyni zamanda, müvafiq ərazi üzrə Sənaye Parkının xarakterik xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla müəyyən olunmuşdur (Qasımov, 2020: 104). Məhz bu mənada, qeyd etmək olar ki, Ağdam Sənaye Parkı da bütün tərəfləri ilə, ölkəmizin sənayeləşmə siyasətinin hərəkətverici qüvvəsi olacaq və onun etibarlılığını daha da gücləndirəcək. Göründürü kimi, Ağdam Sənaye Parkı 190 hektarlıq sahəsi ilə malik olduğu iqtisadi idarəetmə xüsusiyyətlərinə görə həm də, innovativ inkişafa istiqamətlənən, emal prosesinə və davamlı məhsul istehsalına əsaslanan, xidmət sektorunun inkişafına zəmin yaratmış olan, yaradıcı ideya və təşəbbüslərə yola açan iqtisadi və sosial

mahiyyətli qurumdur. Təbii olaraq, ən mühüm mərhələlərdən biri işğaldan azad olunan ərazi olaraq, Ağdam Sənaye parkının da yerləşmiş olduğu ərazinin təhlükəsizliyinin təmin olunmasından ibarətdir. Bu mənada, qeyd etmək olar ki, hal hazırda işğaldan azad olunan digər ərazilərimiz kimi bu Sənaye Parkının da ərazisinin minalardan tam olaraq təmizlənməsinin mühüm əhəmiyyətini qeyd etmək olar. Parkın ərazisində yeddi sahibkarlıq sübyektinə rezidentlik statusu da verilmişdir.

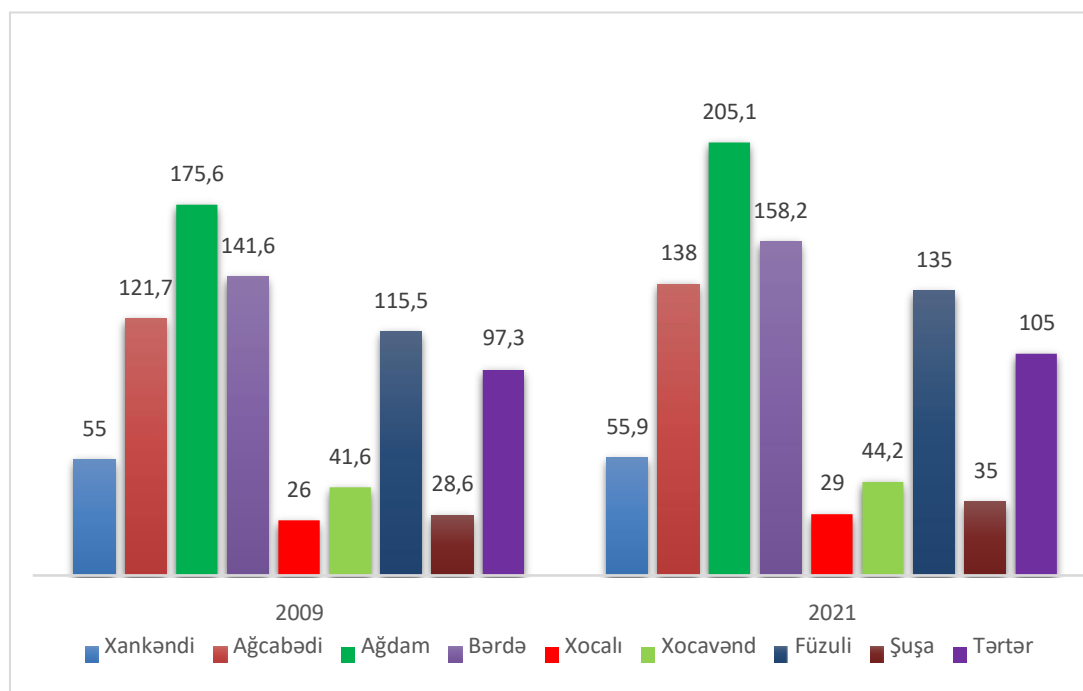
“Prof-Dam” MMC 2 ha ərazidə müxtəlif növ dam örtüklərinin istehsalı müəssisəsi inşa edəcək, “Metkons” MMC isə havalandırma, yanğınsöndürmə avadanlıqları və müxtəlif metal məmulatların istehsalı ilə məşğul olacaq. Qeyd etmək olar ki, layihələrin ümumi dəyəri 9 milyon manata yaxındır və onların reallaşması ilə 85 nəfərin işlə təmin olunması mümkün olacaq (12).

Burada onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, ümumilikdə, işğaldan azad olunan ərazilərdə bu cür təsisatların yaradılması davamlı xarakterə malik olmaqdadır. Qarabağ iqtisadi rayonunda Ağdam Sənaye Parkının yaradılması ilə yanaşı, dövlət başçısının 4 oktyabr 2021-ci il tarixində imzalamış olduğu Fərmanla Araz Vadisi İqtisadi Rayonu Sənaye Parkı yaradılmışdır. Bütün bunların nəticəsində aydın olur ki, işğaldan azad olunan ərazilərdə sistemli idarəetməyə, dayanıqlı təşkilatlanmaya və fasiləsiz istehsalat istiqamətlənən tədbirlər dinamik olaraq davam etdirilməkdədir.

Təbii olaraq, bütün bunlar, həm də, ümumilikdə, müəyyən xalqa, millətə məxsus olub, onun mənafeələrini ifadə edən, hüduqları dövlət sərhədləri ilə məhdudlaşan, özünün maddi-texniki əsası, münasibətlər sistemi, təsərrüfat mexanizmi və idarəetmə strukturları olan sosial-iqtisadi orqanizm olan milli iqtisadiyyatın əsas mahiyyəti baxımından aktualdır (İbadov, 2009: 338).

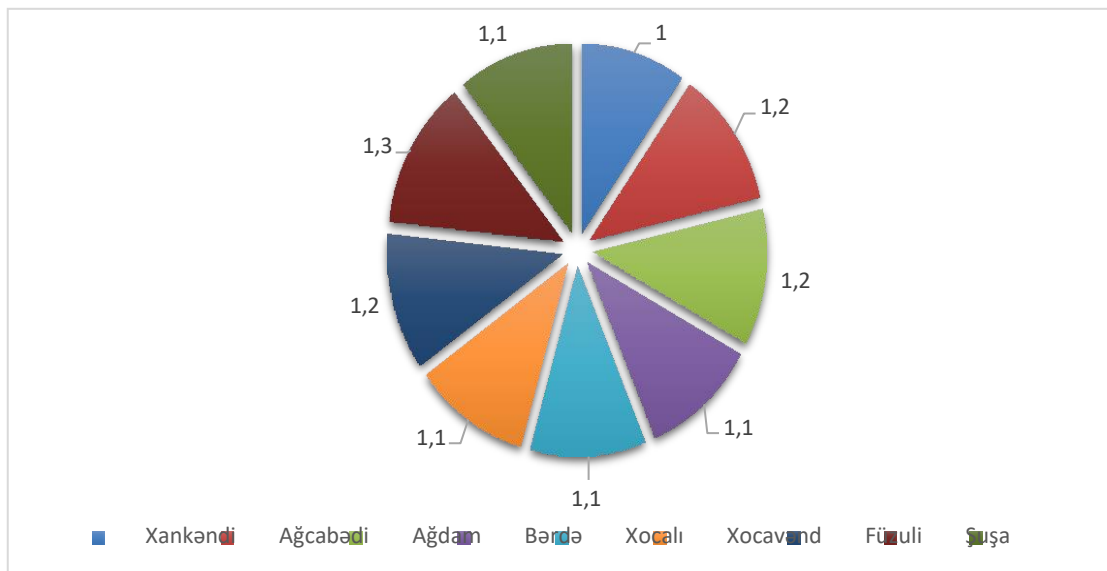
Qarabağ bölgəsinin iqtisadi inkişafı səmərəli məskunlaşma siyasətinin hərəkətverici qüvvəsidir

İnkişafın hazırkı mərhələsində Qarabağda həyata keçirilmiş olan tədbirlər ölkənin məcmu makroiqtisadi hədəflərinin gerçək ifadəsini təşkil etməkdədir. Qarabağ iqtisadi rayonunun 905 min nəfər əhalisi vardır. Milli Piroitetlərin əsas hədəflərindən biri olaraq, regionun iqtisadi potensialından səmərəli istifadə olunmaqla, əhalinin məskunlaşma səviyyəsinin işğaldan əvvəlki səviyyəyə çatdırılması təmin olunmalıdır. Təbii olaraq, qeyd olunan tənzimləmə mexanizmlərinin həyata keçirilməsində çox zəruri məqsədlərdən biri də, səmərəli məskunlaşma proseslərinin həyata keçirilməsindən ibarət olmaqdadır. Qarabağ iqtisadi rayonunun abadlaşması və yenidən bərpa olunması, buradakı əhalinin məskunlaşması, fəaliyyətini, məşğulluğunu, sosial rifahını, bütün bunlarla isə, ölkənin makroiqtisadi inkişafında fəal iştirakçı olmasını təmin edəcək. İqtisadi rayonun əhalisi, həmin iqtisadi rayona daxil olan inzibati rayonlar üzrə aşağıdakı kimi olmuşdur:

Şəkil 1. Qarabağ iqtisadi rayonunda əhalinin artım vəziyyəti (min nəfər)

Qeyd etmək olar ki, Qarabağ münafişəsi zamanı məcburi qaçqın və köçkün olan bacı və qardaşlarımız ölkəmizin ümumilikdə, 62 şəhər və rayonunda məskunlaşmışdır. Məhz Qarabağ iqtisadi rayonunun da əhalisi ölkəmizin digər şəhər və rayonlarında məskunlaşsa da, ümumi əhali sayının qeydə alınması baxımından Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında tərtib etdiyimiz şəkil 1-in məlumatlarında olduğu kimi qərarlaşmışdır. Hər iki il üzrə müqayisəli təhlillər apararkən aydın olur ki, 2009-2021-ci illərdə əhalinin sayı aşağıdakı kimi təşəkkül tapmışdır:

Şəkil 2. Qarabağ iqtisadi rayonuna əhalinin artım vəziyyəti (2009-2021-ci illər, dəfə)

Bu illər ərzində Qarabağ iqtisadi rayonunda iqtisadi göstəricilərin təhlilini apararkən, inzibati rayonların ərazisi və orada əhalinin sıxlığı haqqında məlumatlar da diqqətimizi çəkir. Bu barədə məlumatları aşağıdakı kimi təqdim etmək olar:

Cədvəl 1.
Qarabağ iqtisadi rayonu üzrə inzibati rayonların ərazisinə və əhalinin sıxlığına dair məlumatlar

S/s	İnzibati şəhər və rayonlar	Ərazi, minkv. km1)	01.01.2021-ci il tarixəəhalinin sıxlığı (1 kv. km, nəfər)
1	Xankəndi şəhəri	0,008	6988
2	Ağcabədi rayonu	1,76	78
3	Ağdam rayonu	1,15	178
4	Bərdə rayonu	0,95	167
5	Xocalı rayonu	1,00	29
6	Xocavənd rayonu	1,46	30
7	Füzuli	1,39	97
8	Şuşa rayonu	0,31	113
9	Tərtər rayonu	0,96	109

Qeyd olunan amillər özünün yüksək elmi və təcrübi mahiyyəti ilə Azərbaycan dövlətinin güclü iqtisadi müstəqilliyinin çox zəruri göstəricilərini ifadə etməkdədir. İqtisadi müstəqillik anlayışında:

- 1.Xalqın tarix boyunca yaratdığı və təbiətin ona bəxş etdiyi sərvətin sahibi olması;
- 2.Cəmiyyət özünü iqtisadi cəhətdən yaşatmaq gücünə malik olur, əsasən, özünün imkanlarına və tarixi reallıqlara arxalanmaqla, iqtisadiyyatın ictimai formasını müəyyən etməsi və formalaşdırması;
- 3.Tərəddüd etmədən xarici iqtisadi əlaqələr yaratmaq, sərbəst dünya bazarına çıxma bilmək, xarici rəqabətə qarşı davamlı olmaq, bir sözlə, iqtisadi müstəqilliyə malik olması yer almaqdadır (Aliyev, İbadov, 1999: 14).

Nəticə

Beləliklə, Qarabağ iqtisadi rayonunun bərpası və yenidən qurulması ilə bağlı olan məqsədyönlü tədbirlərin davamlılığı göstərir ki:

– Artıq tam təhlükəsiz, etibarlı və dayanıqlı iqtisadi fəaliyyət mühitinin yaradılması üçün müvafiq təsisatlar yaradılmışdır. İlk mərhələdə ərazilərin minalardan təmizlənməsi sonrakı ardıcıl tədbirlər üçün münbit zəmin üçün əsas olmaqdadır;

– İqtisadi rayonun əhatə etdiyi inzibati rayonların iqtisadi, coğrafi və təbii potensialı araşdırılaraq milli iqtisadiyyat üçün səmərəlilik göstəriciləri dəyərləndirilməkdədir. Bu isə, öz növbəsində, bütövlükdə, iqtisadiyyatın sahə strukturu üçün əlverişlilik gətirəcəkdir;

– İqtisadi rayon ərazisində maddi-mədəniyyət nümunələrinin bərpası əsasında və digər önəmli təminatlar müstəvisində mövcud olan çoxşaxəli turizm resurslarının ortaya çıxarılması və ondan milli iqtisadi inkişaf üçün faydalanmaq mümkün olacaq. Bu, xüsusilə də, ixtisaslaşdırılmış turizm sənayesinin yeni perspektivləri üçün də olduqca əhəmiyyətlik qazandıracaq. Təbii olaraq, bu isə, sosial dayanıqlılıq baxımından aktuallığını artırmış olacaq;

– Ərazinin tam abadlaşması nəticəsində ölkəmizin ərazisinin əsas hissəsi ilə ayrılmaz tərkib hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasının tam əlaqələndirilməsi mümkün olacaq ki, bununla da, bütün ərazilər üzrə əmtəə dövriyyəsinin də davamlılığına daha da güclü təminatlar yaranmış olacaq;

– Yaxın gələcək üçün təşkilatlanma işlərinin qətiyyətlə davam etdirilməsi Azərbaycan dövlətinin yeni iqtisadi inkişaf mərhələsində daha böyük uğurlarının ifadəsi olacaqdır. Makroiqtisadi inkişafın bundan sonrakı təşəkkülü proseslərində ümumilikdə, işğaldan azad olunan ərazilərin çəkisi artmaqla, regional iqtisadi inkişaf üçün daha səmərəli potensial formalaşacaq. Bu isə, təbii olaraq, ölkənin uzunmüddətli iqtisadi prioritetlərinin gerçək ifadəsinə çevrilməkdədir.

Ədəbiyyat

1. <https://mod.gov.az/az/qarabagin-tarixi-075/>
2. <https://president.az/az/articles/view/52389>
3. Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər). (2007). Tam mətnli elektron materiallar məcmuəsi. Bakı.
4. Allahverdiyev, N. (1991). Azərbaycan SSR iqtisadi və sosial coğrafiyası. Bakı: Maarif.
5. <https://www.e-qanun.az/framework/34254>
6. <https://president.az/az/articles/view/51773>
7. Məmmədli, O., İsmayilov, F. (2006). Bazar iqtisadiyyatının dövlət tənzimlənməsi. Bakı: MBM.
8. <https://fed.az/az/senaye/daha-2-sirket-agdam-senaye-parkinin-rezidenti-oldu-130452>
9. <https://e-qanun.az/framework/46229>
10. Məmmədov, H. (2017). Davamlı iqtisadi inkişaf: infrastruktur problemləri. Naxçıvan: Əcəmi.
11. Qasimov, C. (2020). Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafı regional dövlət proqramlarının icrası müstəvisində (2004-2008-ci illər). Naxçıvan: Əcəmi.
12. <https://president.az/az/articles/view/50474>
13. İbadov, S. (2009). İqtisadi nəzəriyyə. Dərslik. Bakı: Şərq-Qərb.
14. Aliyev, İ., İbadov, S. (1999). Azərbaycan iqtisadiyyatı. Bakı: Ağrıdağ.

Göndərildi: 25.06.2022

Qəbul edildi: 12.08.2022